

УДК 070.486.001 (477+430)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/90-1-4>

Лариса КОРНОВЕНКО,

orcid.org/0000-0002-2587-6995

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри слов'янської філології, зарубіжної літератури та методики навчання
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) lkornovenko@gmail.com

Сергій КОРНОВЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6268-2321

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки, директор
Науково-дослідного інституту селянства та вивчення аграрної історії
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) s-kornovenko@ukr.net

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ В УКРАЇНІ: УКРАЇНСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ЗМІН ТА ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ

У статті з'ясовано зміст інновацій, передбачених проектом Наказу «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15 січня 2018 року № 32». Розкрито сутність німецького досвіду щодо моніторингу, рейтингування наукових періодичних видань.

Обґрунтовано, що у Німеччині відсутня централізована державна система рейтингування наукових видань/журналів, подібна до української, представленої Переліком фахових видань. Існує стала практика декількох інституційних та дисциплінарних систем оцінювання, наприклад ERICH PLUS, рейтинг VHB. Перша стосується наукових видань/журналів соціальних і гуманітарних наук, друга – бізнес-адміністрування. Індексція у них – престиж видання/журналу, редколегії, авторів, індикатор привабливості для інвесторів. Вона носить стимулюючий характер, своєрідний «погляд з боку» для усунення недоліків. Ключовими критеріями для обох наукометричних баз, незважаючи на відмінності у формулюванні, є якість контенту, наукова значущість у теоретичному та практичному сенсах, репутація видання/журналу, відкритість, дотримання етичних норм та права інтелектуальної власності. Обидва інструменти не сприймаються як єдиномозливий інструмент оцінки індивідуальної результативності науковця.

Окремі результативні практики Німеччини навіть в умовах воєнного стану в Україні можна імплемувати в національний науковий простір. З-поміж них виокремлено такі ключові: децентралізація за прикладом німецької моделі рейтингування наукових видань/журналів; створення національних галузевих рейтингових систем, стимулювання, а не примус, індексції вітчизняних наукових видань/журналів у європейських та міжнародних наукометричних базах.

Ключові слова: наукові фахові видання, Україна, Німеччина, ERICH PLUS, рейтинг VHB.

Larysa KORNOVENKO,

orcid.org/0000-0002-2587-6995

PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Slavic Philology, Foreign Literature and Teaching Methods
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
(Cherkasy, Ukraine) lkornovenko@gmail.com

Serhii KORNOVENKO,

orcid.org/0000-0002-6268-2321

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Archaeology and Special Branches of Historical Science, Director
Research Institute of Peasantry and Agrarian History of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
(Cherkasy, Ukraine) s-kornovenko@ukr.net

PROCEDURE FOR FORMING A LIST OF SCIENTIFIC PROFESSIONAL PUBLICATIONS IN UKRAINE: UKRAINIAN INITIATIVES FOR CHANGE AND GERMAN EXPERIENCE

The article clarifies the content of innovations provided for in the draft Order «On Amendments to the Procedure for Forming the List of Scientific Professional Publications, approved by Order of the Ministry of Education and Science

of Ukraine No. 32 dated January 15, 2018.». It reveals the essence of German experience in monitoring and ranking scientific periodicals.

It is argued that Germany does not have a centralized state system for rating scientific publications/journals similar to the Ukrainian one, represented by the List of Professional Publications. There is an established practice of several institutional and disciplinary evaluation systems, such as ERICH PLUS and the VHB rating. The first concerns scientific publications/journals in the social sciences and humanities, the second – business administration. Indexing in them is the prestige of the publication/journal, editorial board, authors, an indicator of attractiveness for investors. It is stimulating in nature, a kind of “outside view” for eliminating shortcomings. The key criteria for both scientometric databases, despite differences in wording, are content quality, scientific significance in theoretical and practical terms, the reputation of the publication/journal, openness, compliance with ethical standards, and intellectual property rights. Neither tool is perceived as the only possible means of assessing the individual performance of a scientist.

Some of Germany's successful practices can be implemented in the national scientific space, even under martial law in Ukraine. Among them, the following key ones are highlighted: decentralization following the example of the German model of ranking scientific publications/journals; creation of national industry-specific ranking systems; stimulation, rather than coercion, of the indexing of domestic scientific publications/journals in European and international scientometric databases.

Key words: scientific professional publications, Ukraine, Germany, ERICH PLUS, VHB rating.

Постановка проблеми. Події в історії України останнього десятиліття, насамперед агресія РФ проти України – безпосередній доказ тому, що сучасна геополітика – не скільки протистояння за територію, ресурси, скільки за інтелектуальний капітал, який є безцінним. У такому контексті актуалізується питання про наукову міць держави. Вперше поняття «наукова міць держави» у своєму виступі на початку XX ст. озвучив Володимир Вернадський. Під ним академік розумів здатність держави охопити своїми власними силами все коло проблем, що постає на порядку денному і вирішується світовою наукою. Ключовим, на наше переконання, у цій формулі є «здатність держави охопити власними силами». У такий спосіб наука, окрім іншого, виконує ще одну важливу місію – національної безпеки, забезпечує інтелектуальний суверенітет держави. На наше переконання, від наукової міці держави залежить як внутрішня, так і зовнішня суб'єктність держави у широкому смислі.

Невід'ємним компонентом наукової міці держави є наукові фахові видання/журнали. Вони виконують важливі функції, що забезпечують поступ науки. Наприклад, базову – наукової комунікації: є майданчиком для обміну думками, оприлюднення результатів інтелектуальної творчої діяльності, їхньої конструктивної критики тощо.

За підрахунками С. Штовби та М. Петричка, в Україні налічується 1699 фахових журналів та збірників, із них 175 – категорії А та 1524 – категорії Б. Засновниками фахових видань є переважно університети та наукові установи. У деяких із них у портфелі – 20, 30 і навіть понад 60 таких видань (Штовба, Петричко, 2025).

Не буде перебільшенням судження про те, що наукові фахові видання/журнали, з одного боку, відображають рівень наукового розвитку науки у державі загалом та певної галузі зокрема; а з

іншого – формують образ національної науки на міжнародному рівні.

Зважаючи на викладене вище, актуальним є вивчення вітчизняного та закордонного досвіду, зокрема Німеччини, в частині ефективного управління цим ресурсом наукової міці держави, його моніторингу.

Аналіз досліджень. Питання, дотичні до порушеної нами тематики, представлені у сучасному науковому дискурсі України. Вони відображені у публікаціях В. Білан (Білан, 2010), К. Кобченко (Кобченко, 2012), Т. Луценка (Луценко, 2015), А. Халілової (Халілова, 2021), О. Білецької (Білецька, 2021), І. Баланчука та О. Михальченкової (Баланчук, Михальченкова, 2021), Д. Леонтьєва та А. Новікова (Українські фахові журнали: час навести лад. Але як?), С. Семерікова, Д. Леонтьєва та А. Новікова (Українські автори – «Вид, що щезає»?), Г. Харламової (Правила гри мають бути не «вічними» ...), С. Корновенка (Корновенко, 2025) та інших авторів.

У фокусі їхньої наукової уваги перебувають різні аспекти вітчизняного і німецького досвіду управління та фінансування науки та інноватики, сфери наукових періодичних видань та інше. Водночас, на нашу думку, перспективним є з'ясування змісту досвіду, що стосується моніторингу, рейтингування наукових періодичних видань у Німеччині, виокремлення корисних моментів, що стануть у нагоді для українського сьогодення і перспективи.

Мета статті – дослідити німецький досвід моніторингу, рейтингування наукових періодичних видань/журналів у контексті ініційованих МОН України змін у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. 28 березня 2025 р. МОН України (далі – Міністерство) на офіційному сайті для публічного обговорення розмістило проект Наказу «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахо-

вих видань, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 15 січня 2018 року № 32» (МОН змінює підходи до формування Переліку ...).

Ініціатор змін свою позицію обґрунтував тим, що існують серйозні виклики у сфері наукових публікацій, не реагування на які може призвести до негативних наслідків. На його думку, з-поміж них є такі:

- 1) суттєве зниження якості наукових публікацій;
- 2) поширення недоброчесних практик, наприклад популяризація так званих хижацьких практик і видань;
- 3) відсутність ефективних інструментів контролю та моніторингу якості видань (МОН змінює підходи до формування Переліку ...).

На думку Міністерства, запропоновані ним зміни сприятимуть тому, що українська сфера наукових фахових видань України адекватно відреагує на виклики і подолає кризу, в якій перебуває. Серед запропонованих інновацій такі:

- 1) цифровізація процесу подання та оцінювання заявок на внесення до Переліку наукових фахових видань України та присвоєння категорії «Б»;
- 2) запровадження 14 наукових кластерів з обмеженою кількістю видань категорії «Б»;
- 3) встановлення чітких обов'язкових та додаткових вимог до видань, що претендують на статус категорії «Б»;
- 4) обов'язкова вимога щодо безоплатних публікацій для аспірантів у виданнях категорії «Б»;
- 5) трирічний термін дії статусу категорії «Б» та щорічний моніторинг відповідності вимогам;
- 6) створення спеціалізованої комісії з питань публікаційної етики та формування Переліку наукових фахових видань;
- 7) недопущення недоброчесних і хижацьких практик серед видань категорії «Б», а також їхньої співпраці з так званими «паперовими фабриками»;
- 8) стимулювання українських періодичних видань до входження в міжнародні бази даних Scopus і Web of Science Core Collection (МОН змінює підходи до формування Переліку...).

19 березня 2025 р. на засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій профільний заступник міністра Д. Курбатов, презентуючи нововведення, звернув увагу, що їхня мета – державна підтримка кращих видань на конкурсній основі. За попередніми його оцінками, на підтримку 20 наукових видань у 2025 р. потрібно 7,2 млн грн. (Україна потребує підтримки дослідників і збільшення...).

Під час публічного обговорення, яке висвітлювала газета «Світ», були висловлені конструктивні

критичні пропозиції щодо проєкту змін. Лунали пропозиції звернутися до аналогічного закордонного досвіду. На наше переконання, звернення до досвіду Федеративної Республіки Німеччини, його врахування з корекцією на українську дійсність є корисним і продуктивним.

Така позиція авторів статті обґрунтована тим, що, по-перше, Німеччина з концепцією відкритої науки та її багатоджерельного фінансування задає тренд в ЄС, а отже є прикладною і для України; по-друге, політика федеральних властей в науковій сфері спрямована на посилення наукової міці держави як фактора національної суб'єктності та національної безпеки; по-третє, за своєю структурою дослідницький простір України дуже схожий на німецький, зважаючи на те, що свого часу на українських теренах було запроваджено не англосаксонську систему організації науки, а німецьку (Загородній, 2016); по-четверте, на початку 2000-х рр. Німеччина у науковій сфері мала схожу до української проблему: брак наукових кадрів, спад інтересу громадян до наукової діяльності (Білан, 2010: 453).

Водночас, звертаючись до практики федеральних властей, ми дотримуємось розумного балансу: «І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь» (Т. Шевченко).

Перед тим, як з'ясувати сутність німецького досвіду щодо моніторингу, рейтингування наукових періодичних видань/журналів, окреслимо специфіку організації науки у Німеччині та управління нею.

Характерною рисою німецької системи організації науки є її децентралізація. Вона представлена на федеральному рівні п'ятьма найбільшими науковими товариствами. Ними є: Товариство наукових досліджень Макса Планка, Товариство імені Фраунгофера, Асоціація німецьких дослідницьких центрів імені Гельмгольца, Асоціація Лейбніца, Німецьке науково-дослідне товариство. Загалом кількість дослідницьких організацій та різних дослідницьких центрів та конструкторських центрів при промислових концернах у Німеччині становить 750. Залежно від галузі та регіону, ці промислові та академічні заклади об'єднують свої дослідницькі зусилля у фахових мережах та кластерах, що також прискорює вихід на ринок нових продуктів. Таким чином, співпраця на європейському та міжнародному рівні стала вирішальним компонентом природничих та гуманітарних наук (Наукові дослідження у Німеччині ...).

Німецькі наукові товариства – це потужні установи, що мають солідні бюджети, до складу яких входять чисельні інститути, науково-дослідні

центри, лабораторії тощо. Наприклад, Асоціація німецьких дослідницьких центрів імені Гельмгольца включає в себе 18 природничо-наукових, технічних і медико-біологічних дослідницьких центрів. Тематика їхніх досліджень пов'язана з питаннями збереження навколишнього середовища та розробленням нових методів лікування тяжких захворювань. Річний бюджет товариства становить 4,4 млрд євро, 70% бюджету формують федеральна й земельна влада у співвідношенні 9:1, 30% – це спонсорські інвестиції. Асоціація німецьких дослідницьких центрів імені Гельмгольца займається фундаментальними науками та щорічно випускає близько 300 патентів і 12 000 наукових публікацій, що підготовлені співробітниками інститутів, та приносить суспільству щорічний прибуток у розмірі 170 млн євро (Халілова, 2021: 242).

Аналогічна децентралізація властива і німецькій сфері фінансування наукових досліджень. Отримати кошти на наукову діяльність можна з трьох джерел. Перше – державне фінансування дослідницької діяльності. Воно здійснюється з федерального бюджету, з місцевих бюджетів, з федерального та місцевого бюджетів спільно. Друге – приватний капітал. Третє – фонди та приватні некомерційні організації. Третина витрат Німеччини на наукову діяльність припадає на державне бюджетне фінансування (Луценко, 2015: 311).

Важливим компонентом децентралізованої системи витрат на науку, своєрідною «м'якою силою» прирощення наукової міці держави у Німеччині, є діяльність спеціалізованих фондів підтримки науки, які відіграють значну роль у фінансуванні науки: надають стипендії та гранти, виділяють кошти на здобуття освіти, залучають іноземців для розвитку німецької науки та фінансують наукових працівників. Усі фонди підтримки освіти й науки умовно можна розподілити на дві групи.

Перша група – федеральні фонди, які займаються благодійними проєктами у сфері освіти та науки в національних масштабах. До неї належать партійні фонди, спонсорами яких є політичні партії Німеччини (наприклад, фонди Соціально-демократичної партії Німеччини (Фонд імені Фрідріха Еберта) та Християнсько-демократичного союзу (Фонд імені Конрада Аденауера)), та церковні фонди (наприклад, фонд католицької церкви (Cusanuswerk) і фонд євангелічної церкви Німеччини (Evangelisches Studienwerk)).

Друга група – університетські фонди, які реалізують свої наукові проєкти в масштабах конкрет-

них університетів. Наприклад, Німецьке науково-дослідницьке співтовариство, яке отримує кошти від федеральних державних органів (58%) та органів земель (42%), надає фінансову підтримку науковим проєктам на конкурсній основі. Діяльність таких фондів сприяє розвитку наукового потенціалу країни, тому держава створює сприятливі умови для їх діяльності, зокрема за допомогою податкових пільг (Халілова, 2021: 244).

Децентралізація як загальна ознака системи організації науки у Німеччині, її фінансування властива і рейтингуванню наукових видань. У країні відсутній «Перелік наукових фахових видань» з їх ранжируванням на категорії А, Б. Натомість мають місце декілька інституційних та дисциплінарних систем оцінювання. Окрім WoS і Scopus, авторитетними у сфері оцінки якості та впливу наукових видань є, наприклад, ERICH PLUS, рейтинг VHB.

ERIH PLUS – European reference index for the humanities and social sciences (Європейський довідковий індекс для гуманітарних та соціальних наук) – це онлайн-сервіс, який надає оновлені дані про європейські журнали. Основною цільовою групою індексу є дослідники та наукові дослідження в європейському контексті. Індекс містить журнали з інших частин світу, оскільки вважається, що вони додають цінності основній цільовій групі та сфері застосування ERIH PLUS, а також бібліографічну інформацію про наукові журнали в галузі соціальних і гуманітарних наук (далі – HSS). Мета індексу – підвищити видимість, доступність публікацій з HSS та власне доступність знань із соціальних і гуманітарних наук. ERIH PLUS є ключовим індексом журналів у галузі HSS, який широко використовується європейською академічною спільнотою (ERIH PLUS 1).

Наукове видання/журнал, що претендує на індексацію в ERIH PLUS, має відповідати, по-перше, мінімальним критеріям; по-друге, мінімальним вимогам. Спочатку триває перевірка на відповідність мінімальним критеріям. Якщо видання/журнал їм відповідає, його перевіряють на відповідність мінімальним вимогам. За умови відповідності їм, видання/журнал оцінюється за додатковими, іншими критеріями. Після трирівневої перевірки/оцінки видання індексується в ERIH PLUS.

Мінімальними критеріями є такі:

1) до ERIH PLUS можуть бути включені лише наукові періодичні видання/журнали. Книги, монографічні серії та матеріали конференцій не включаються;

2) не оцінюється видання/журнал, запропоноване видавцями, членами редакційної колегії або

іншими особами, пов'язаними з виданням/журналом. Розглядаються заявки від дослідників, наукових консультантів, бібліотекарів або широкої громадськості.

Мінімальні вимоги:

1) наявність чіткого опису процедур видання/журналу щодо зовнішнього/незалежного рецензування. Як мінімум, на веб-сайті журналу має бути описано, як цей процес забезпечує незалежність рецензентів від авторів, тобто їхню неафілійованість з тією самою установою. Український аналог «сліпого рецензування»;

2) в інформації про членів академічної редакційної колегії має бути чітко зазначена їхня афеляція (університети або інші незалежні наукові установи);

3) наявність чинного коду ISSN, підтвердженого Міжнародним порталом ISSN. Видання/журнали з кодами ISSN, зазначеними як «присвоєні публікації, але ще не підтверджені» або «вільні ISSN», не розглядаються на предмет індексації;

4) всі оригінальні статті мають супроводжуватися анотаціями/рефератами англійською мовою, розміщеними у вільному доступі;

5) максимально повна інформація про авторів для всіх наукових статей за останні два роки публікації, тобто повні назви відповідних університетів або інших незалежних науково-дослідних установ. ERIH PLUS заохочує журнали також включати адреси авторів (електронні або поштові);

6) не більше двох третин авторів, опублікованих у виданні/журналі, можуть бути з однієї установи. Авторство видань/журналів визначається шляхом перегляду останніх двох років публікацій;

7) дотримання стандартів COPE, членом якої є ERIH PLUS (ERIH PLUS 2).

COPE – Committee on Publication Ethics (Комітет з етики наукових публікацій, далі – Комітет). Мета COPE – надати рекомендації щодо очікуваних базових практик для всіх журналів, редакторів і видавців, щоб сформувати набір професійних стандартів не лише для членів Комітету.

COPE допомагає редакторам наукових журналів і видавцям/власникам, а також іншим сторонам – університетам, науковим установам і меншою мірою грантодавцям – у збереженні та підтримці цілісності наукового доробку завдяки політикам і практикам, що відповідають найкращим сучасним принципам прозорості та доброчесності.

Упродовж 2004–2017 рр. Комітет керувався Кодексом етики для редакторів. Попри те, що цей документ та інші подібні мали надзвичайно важливе значення для роботи COPE, а також для орга-

нізації діяльності редакторів, видавців і журналів, він зазнавав критики через надмірну деталізацію в одних питаннях і недостатню конкретику в інших. Крім того, він не враховував багато нових практик у видавничій сфері та не мав гнучкості для майбутніх змін.

У 2017 р. були розроблені Основні практики. Вони застосовуються до всіх учасників процесу публікації наукової літератури: редакторів та видань/журналів, видавців та установ. Основні практики потрібно розглядати в єдності з конкретними національними та міжнародними кодексами дослідницької етики; вони не призначені для їх заміни.

Комітет до Основних практик вніс дві концептуальні зміни:

1) радикально спростив ключові очікування до всіх учасників публікації наукової літератури: редакторів видань/журналів, видавців (та установ);

2) виклав ці очікування рамково.

Зміст Основних практик:

– **звинувачення у порушеннях.** Журнали повинні мати чітко описану процедуру розгляду звинувачень, незалежно від того, яким чином вони надійшли. Вони зобов'язані серйозно ставитися до звинувачень як до, так і після публікації. Політики повинні враховувати порядок дій у випадках звернень від інсайдерів (викривачів);

– **авторство та внесок.** Повинні бути чіткі політики, які забезпечують прозорість щодо того, хто і в якій якості долучився до роботи, а також процедури вирішення потенційних суперечок;

– **скарги та апеляції.** Журнали мають мати зрозумілий процес розгляду скарг на журнал, його співробітників, редакційну колегію чи видавця;

– **конфлікти інтересів.** Потрібно чітко визначати, що вважається конфліктом інтересів, і мати процедури його врегулювання для авторів, рецензентів, редакторів, видань/журналів та видавців як до, так і після публікації;

– **дані та відтворюваність.** Журнали повинні мати політики щодо доступності даних, заохочувати використання настанов для звітності та реєстрацію клінічних випробувань та інших дослідницьких проєктів відповідно до стандартів галузі;

– **етичний нагляд.** Має охоплювати політики щодо згоди на публікацію, досліджень із вразливими групами, етики використання тварин і людей у дослідженнях, обробки конфіденційних даних, а також етичних норм бізнесу та маркетингу;

– **інтелектуальна власність.** Політики щодо авторського права, видавничих ліцензій та витрат на публікацію повинні бути чітко визначені. Має

бути зрозуміло, що вважається попередньою публікацією, плагіатом або дублюванням матеріалів;

– **управління журналом.** Необхідна чітка інфраструктура: бізнес-модель, політики, процеси, програмне забезпечення, а також належне управління й навчання редакційної колегії та співробітників;

– **рецензування** Всі процедури рецензування мають бути прозорими та добре організованими. Журнали повинні навчати редакторів і рецензентів, а також мати політики щодо моделей рецензування, врегулювання конфліктів інтересів, апеляцій і спорів;

– **обговорення та виправлення після публікації.** Журнали мають забезпечувати можливість дискусії після публікації (на власному сайті, через листи до редактора або на зовнішніх модераторських платформах, як-от PubPeer) і мати механізми для виправлень, переглядів чи відкриття статей (Core Practices replace Code of Conduct, 2017).

Додаткові критерії для індексації в ERIH PLUS:

- Чи є журнал в інших індексах?
- Чи є журнал актуальним для європейських дослідників або галузей досліджень?
- Чи має журнал цифровий ідентифікатор (наприклад, DOI) або чи є він членом Crossref?
- Чи має журнал APC (плата, що стягується з авторів за розміщення їхньої публікації у відкритому доступі; може бути сплачена автором, установою, з якою афілійований автор, спонсором; стягується для покриття витрат, пов'язаних з процесом публікації (VHB Publication Media Rating, 2024)? Якщо так, то він високий чи низький?
- Який статус відкритого доступу має журнал?
- Чи має журнал заяву про етичне публікування?
- Чи має журнал історію публікацій принаймні два роки?
- Яка читацька аудиторія журналу? (ERIH PLUS 2).

Таким чином, вивчення викладеної вище процедури, що застосовує ERIH PLUS, засвідчує, що входження видань/журналів до цієї наукометричної бази не є простим. Об'єкт індексації має відповідати високим стандартам науковості, етики, відкритої науки, фаховості. Отримання індексу ERIH PLUS – визнання видання/журналу, його редколегії, авторів європейською спільнотою у галузі соціальних і гуманітарних наук. По суті в такий спосіб засвідчується престиж і престижність видання/журналу, його редколегії, авторів, його привабливість для інвесторів. Значною мірою

йдеться про ім'я, свого роду торгівельну марку в галузі соціальних і гуманітарних наук, підтримку цього високого статусу.

Ще одним інструментом оцінки якості та впливу наукових видань є рейтинг укладений VHB – Verband der Hochschullehrerinnen und Hochschullehrer für Betriebswirtschaft e.V. (Асоціація професорів і викладачів університетів з бізнес-адміністрування у німецькомовному просторі, далі – Асоціація). Вона прагне до всебічної, багатовимірної оцінки академічних досягнень. Рейтинг публікацій VHB 2024 є стандартизованим елементом цієї багатовимірної системи оцінки якості для значущих німецькомовних досліджень у галузі бізнес-адміністрування (BWL), замінюючи VHB-JOURQUAL3 (JQ3), опублікований у 2015 р. (VHB Publication Media Rating, 2024).

Рейтинг VHB 2024 складається з 18 галузевих рейтингів, які оцінюють наукову якість публікацій з точки зору 18 наукових комісій Асоціації. Ці рейтинги охоплюють весь спектр тем, що досліджуються в галузі бізнес-адміністрування, а також враховують її особливості. Оцінка ґрунтується на результатах опитування членів наукових комісій (SC) з правом голосу на початку 2024 р. Як експерти у своїх галузях, члени з правом голосу мають всі необхідні знання для надання вичерпної оцінки публікаційних засобів. Рейтинг публікаційних засобів VHB 2024 має на меті висвітлити якісні відмінності між публікаційними засобами.

Його корисність полягає у тому, що він:

- надає рекомендації молодим науковцям, допомагаючи їм орієнтуватися у великому виборі доступних публікаційних засобів;
- надає вичерпну оцінку якості видань/журналів для німецькомовних країн, складається з тематичних рейтингів, які пропонують спрощений тематичний огляд видань/журналів;
- забезпечує комплексну багатовимірну оцінку якості для розуміння релевантності видань/журналів для різних сфер застосування;
- стимулює видання/журнали до ефективного забезпечення якості.

Рейтинг VHB Publication Media Rating 2024 – це рейтинг видань/журналів, що мають значення для бізнес-управління. Він ґрунтується на оцінках членів VHB, що голосують у своїх наукових комісіях. Кожна SC відповідає за рейтинг у своїй галузі. Каталоги видань для рейтингу в галузі були складені членами наукових комісій восени 2023 р. за допомогою методик «знизу вгору» та «згори вниз» або підходу, запропонованого SC, і перевірені багатоетапним процесом забезпечення якості.

Рейтингувалися такі категорії видань: журнали, коментарі, протоколи тощо. Вони оцінювалися за такими критеріями: наукова якість, актуальність передачі, посилання на дисципліну, актуальність застосування та інші.

Під критерієм «наукова якість» засобу публікації розумівся ступінь сприяння розвитку досліджень у бізнес-адмініструванні як науковій дисципліні.

«Релевантність передачі» – ступінь сприяння поширенню результатів досліджень із бізнес-адміністрування в інших сферах суспільства.

«Практична релевантність» – частота друку статей, що мають високу релевантність для ділової практики.

«Відповідність дисципліні» – ступінь сприяння розвитку знань у бізнес-адмініструванні як галузі знань (VHB Rating ..., 2024).

Як засвідчує зміст рейтингу VHB ключовими у ньому є критерії якості, кількісні використовуються як додаткові. Його розробники акцентують і на тому, що рейтинг VHB не є бездоганим та єдиним параметром в оцінці наукового потенціалу та результативності науковця. Швидше він один із параметрів багатогранної оцінки індивідуальних результатів діяльності науковця. Аналогічну позицію розробники обстоюють і стосовно якісної оцінки статті. Вона не повинна апіорі виводитися з репутації видання/журналу, в якому опублікована і навпаки. Її якість насамперед залежить від її змісту, тому автори рейтингу закликають робити критичні висновки на підставі прочитання статті (VHB Rating ..., 2024).

Таким чином, узагальнивши інформацію про рейтинг VHB, є достатньо підстав констатувати, що він, з одного боку, є відображенням сприйняття наукової якості видання/журналу, публікації, автора в німецькомовній науковій спільноті з галузі бізнес-адміністрування, а з іншого – не є абсолютним і єдиноможливим мірилом ефективності окремого науковця. Розуміння репутації є важливим як для видання/журналу, публікації, автора, так й для інших суб'єктів наукового простору: держава, бізнес, різноманітні фонди. Адже у синергії зусиль усіх гравців формується наукова міць держави Німеччини.

Висновки. Отже, у Німеччині відсутня централізована державна система рейтингування наукових видань/журналів, подібна до української, представленої Переліком фахових видань. Натомість існує стала практика декількох інституційних та дисциплінарних систем оцінювання окрім, WoS і Scopus, наприклад ERICH PLUS, рейтинг VHB. Перша стосується наукових видань/журна-

лів соціальних і гуманітарних наук, друга – бізнес-адміністрування. Тобто, вони галузеві. Попри відмінні цілі, методики, підходи тощо, спільним для них є:

1) індексація у них – престиж видання/журналу, редколегії, авторів, індикатор привабливості для інвесторів;

2) індексація носить не дискримінаційний, а стимулюючий характер, своєрідний «погляд з боку» для усунення недоліків;

3) оцінювання проводиться галузевими експертами – фахівцями з певної галузі знань;

4) ключовими критеріями для обох наукометричних баз, незважаючи на відмінності у формулюванні, є якість контенту, наукова значущість у теоретичному та практичному сенсах, репутація видання/журналу, відкритість, дотримання етичних норм та права інтелектуальної власності;

5) обидва інструменти рейтингування не є бездоганими, а тому не сприймаються як єдиноможливий інструмент багатогранної оцінки індивідуальної результативності науковця;

6) інструменти рейтингування, представлені в ERICH PLUS, рейтингу VHB є гнучкими, періодично оновлюваними, відповідно до основних тенденцій у розвитку науки та викликів, є результатами інтелектуальної творчої діяльності широкого кола наукової громадськості.

На думку авторів статті, німецький досвід як стосовно структури, управління та фінансування науки, так і рейтингування наукових видань/журналів є корисним. Окремі результативні практики навіть в умовах воєнного стану в Україні можна імплементувати в національний науковий простір, робити їх дієвими механізмами відповіді на ті виклики, що стоять перед українською наукою. З-поміж них виокремимо пріоритетні:

1) відхід від ідеологем «наука і освіта – джерело витрат», формулювання нової філософії й культури, в основі якої таке поняття, як «наукова міць держави» і розуміння того, що «нація без науки – нація рабів». На практиці – це відновлення довіри, взаєморозуміння та взаємопідтримки ключових національних гравців: держави, громадянського суспільства (у нашому випадку наукових кіл), бізнесу. Наприклад, запровадження для останнього сприятливих умов для фінансування науки загалом, наукових видань/журналів зокрема;

2) децентралізація за прикладом німецької моделі фінансування науки, наукових видань/журналів;

3) децентралізація за прикладом німецької моделі рейтингування наукових видань/журналів;

4) створення національних галузевих рейтингових систем, стимулювання, а не примус, індексації вітчизняних наукових видань/журналів у європейських та міжнародних наукометричних базах;

5) залучення як вітчизняних, так і закордонних галузевих експертів до галузевого рейтингування вітчизняних наукових видань/журналів;

6) свого часу Бакмінстер Фуллер – відомий американський архітектор, філософ сформулю-

вав думку, що «ти нічого не зміниш, якщо боротимешся з існуючою реальністю. Якщо прагнеш змін, створи нову модель, щоб попередня просто застаріла».

Фінансування дослідження. Статтю написано відповідно до держбюджетної теми Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Освіта і наука як чинники після-військової відбудови: історичний досвід, уроки для України (№ 0124U000787)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баланчук І., Михальченкова О. Критерії та системи індивідуального оцінювання вченого: міжнародний досвід. *Проблеми науково-технічної діяльності*. № 4. 2023. С. 93–99.
2. Білан В. Інноваційна сфера Німеччини: тенденції розвитку та шляхи використання прогресивного досвіду для України Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. Вип. 17. С. 452–456.
3. Білецька О. Особливості фінансування наукових досліджень у країнах Європейського Союзу. *Бізнесінформ*. № 7. 2021. С. 37–43.
4. Загородній А. Г. Найкращі рішення приймаються на засадах здорового глузду і позитивного досвіду. (Інтерв'ю). *Вісник НАН України*. 2016. № 3. С. 3–10.
5. Кобченко К. Праця історика за кордоном. Німецький досвід з українського погляду. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/index.php/en/avtorska-kolonka/208-kateryna-kobchenko-pratsia-istoryka-za-kordonom-nimetskyi-dosvid-z-ukrainskoho-pohliadu>
6. Корновенко С. Нетільки вимагати, а й підтримати кращих. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/08/%D0%BD%D0%B5-%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B0-%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%89/>
7. Луценко Т. міжнародний досвід державного регулювання науки та інноваційної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 2 (49). 2015. С. 315–316.
8. МОН змінює підходи до формування Переліку наукових фахових видань України URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-zminiue-pidkhody-do-formuvannia-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vidan-ukrainy>
9. Наукові дослідження у Німеччині: установи та організації. URL: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/31135/
10. Правила гри мають бути не «вічними», а гнучкими. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/02/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%b0-%d0%b3%d1%80%d0%b8-%d0%bc%d0%b0%d1%8e%d1%82%d1%8c-%d0%b1%d1%83%d1%82%d0%b8-%d0%bd%d0%b5-%d0%b2%d1%96%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%bc%d0%b8-%d0%b0-%d0%b3/>
11. Україна потребує підтримки дослідників і збільшення їхньої кількості URL <https://surl.li/owwiyj>
12. Українські автори – «Вид, що щезає»? URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/02/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d0%b0%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8-%d0%b2%d0%b8%d0%b4-%d1%89%d0%be-%d1%89%d0%b5%d0%b7%d0%b0%d1%94/>
13. Українські фахові журнали: час навести лад. Але як? URL: <https://svit.kpi.ua/2025/03/31/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d1%84%d0%b0%d1%85%d0%be%d0%b2%d1%96-%d0%b6%d1%83%d1%80%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%b8-%d1%87%d0%b0%d1%81-%d0%bd%d0%b0-%d0%b2%d0%b5%d1%81%d1%82/>
14. Халілова А. Організація і правове забезпечення управління наукою в Німеччині: сучасний досвід та особливості. *Право і суспільство*. № 5. 2021. С. 239–245.
15. Штовба С., Петричко М. Вітчизняні фахові видання: тут густо, там пусто. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/vitchiznjani-naukovi-fakhovi-vidannja-tut-husto-tam-pusto.html>
16. Article Publication Charges (APC). URL: <https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/open-access/article-publication-charges/index.html>
17. Core Practices replace Code of Conduct (2017). URL: <https://publicationethics.org/about/what-we-do/our-story/history-code-conduct>
18. ERIH PLUS. URL: <https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/about/>
19. ERIH PLUS. URL: https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/about/criteria_for_inclusion
20. VHB Publication Media Rating 2024. URL: https://www.vhbonline.org/en/services/vhb-rating-2024?utm_source=chatgpt.com
21. VHB_Rating_2024_White_Paper.pdf URL: <https://www.vhbonline.org/en/services/vhb-rating-2024/white-paper>

REFERENCES

1. Balanchuk I., Mykhalchenkova O. (2023). Kryterii ta systemy indyvidualnogo otsiniuvannia vchenoho: mizhnarodnyi dosvid [Criteria and systems of individual assessment of a scientist: international experience]. *Problemy naukovo-tekhnichnoi diialnosti*. № 4. S. 93–99. [in Ukrainian].
2. Bilan V. (2010). Innovatsiina sfera Nimechchyny: tendentsii rozvytku ta shliakhy vykorystannia prohresyvnoho dosvidu dlia Ukrainy Naukovi pratsi KNTU [The innovative sphere of Germany: development trends and ways of using progressive experience for Ukraine Scientific works of the KNTU]. *Ekonomichni nauky*. Vyp. 17. S. 452–456. [in Ukrainian].
3. Biletska O. (2021). Osoblyvosti finansuvannia naukovykh doslidzhen u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Peculiarities of financing scientific research in the countries of the European Union]. *Biznesinform*. № 7. S. 37–43. [in Ukrainian].
4. Zahorodnii A. H. (2016). Naikrashchi rishennia pryimaiutsia na zasadakh zdorovoho hluzdu i pozytyvnoho dosvidu. (Interviu) [The best decisions are made on the basis of common sense and positive experience. (Interview)]. *Visnyk NAN Ukrainy*. № 3. S. 3–10. [in Ukrainian].
5. Kobchenko K. (2012). Pratsia istoryka za kordonom. Nimetskyi dosvid z ukrainskoho pohliadu [The work of a historian abroad. German experience from a Ukrainian perspective]. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/index.php/en/avtorska-kolonka/208-kateryna-kobchenko-pratsia-istoryka-za-kordonom-nimetskyi-dosvid-z-ukrainskoho-pohliadu> [in Ukrainian].
6. Kornovenko S. (2025). Ne tilky vymahaty, a y pidtrymaty krashchykh [Not only to demand, but also to support the best]. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/08/%D0%BD%D0%B5-%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B0-%D1%96-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%89/> [in Ukrainian].
7. Lutsenko T. (2015). Mizhnarodnyi dosvid derzhavnoho rehuliuвання nauky ta innovatsiinoi diialnosti [International experience of state regulation of science and innovation activity]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 2 (49). S. 315–316. [in Ukrainian].
8. MON zminiue pidkhody do formuvannia Pereliku naukovykh fakhovykh vydan Ukrainy [MES changes approaches to forming the List of Scientific Professional Publications of Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/news/mon-zminiue-pidkhody-do-formuvannia-pereliku-naukovykh-fakhovykh-vydan-ukrainy> [in Ukrainian].
9. Naukovi doslidzhennia u Nimechchyni: ustanovy ta orhanizatsii [Scientific research in Germany: institutions and organizations]. URL: https://osvita.ua/abroad/higher_school/germany/31135/ [in Ukrainian].
10. Pravyla hry maiut buty ne «vichnymy», a hnuchkymy [The rules of the game should not be “eternal”, but flexible]. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/02/%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%bb%d0%b0-%d0%bd%d0%b5-%d0%b2%d1%96%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%bc%d0%b8-%d0%b0-%d0%b3/> [in Ukrainian].
11. Ukraina potrebuie pidtrymky doslidnykiv i zbilshennia yikhnoi kilkosti [Ukraine needs support for researchers and an increase in their number]. URL: <https://surl.li/owwiyj> [in Ukrainian].
12. Ukrainski avtory – «Vyd, shcho shchezaie»? [Ukrainian authors – “A species that is disappearing”?]. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/04/02/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d0%b0%d0%b2%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8-%d0%b2%d0%b8%d0%b4-%d1%89%d0%be-%d1%89%d0%b5%d0%b7%d0%b0%d1%94/> [in Ukrainian].
13. Ukrainski fakhovi zhurnaly: chas navesty lad. Ale yak? [Ukrainian professional journals: time to put things in order. But how?]. URL: <https://svit.kpi.ua/2025/03/31/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%81%d1%8c%d0%ba%d1%96-%d1%84%d0%b0%d1%85%d0%be%d0%b2%d1%96-%d0%b6%d1%83%d1%80%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%b8-%d1%87%d0%b0%d1%81-%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d0%b5%d1%81%d1%82/> [in Ukrainian].
14. Khalilova A. (2021). Orhanizatsiia i pravove zabezpechennia upravlinnia naukoju v Nimechchyni: suchasnyi dosvid ta osoblyvosti [Organization and legal support of science management in Germany: modern experience and features]. *Pravo i suspilstvo*. № 5. S. 239–245. [in Ukrainian].
15. Shtovba S., Petrychko M. (2025). Vitchyzniani fakhovi vydannia: tut husto, tam pusto [Domestic professional publications: here dense, there empty]. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/vitchiznjani-naukovi-fakhovi-vidannja-tut-husto-tam-pusto.html> [in Ukrainian].
16. Article Publication Charges (APC). URL: <https://authorservices.wiley.com/author-resources/Journal-Authors/open-access/article-publication-charges/index.html>
17. Core Practices replace Code of Conduct (2017). URL: <https://publicationethics.org/about/what-we-do/our-story/history-code-conduct>
18. ERIH PLUS. URL: <https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/erihplus/about/>
19. ERIH PLUS. URL: https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/erihplus/about/criteria_for_inclusion
20. VHB Publication Media Rating (2024). URL: https://www.vhbonline.org/en/services/vhb-rating-2024?utm_source=chatgpt.com
21. VHB Rating. White Paper (2024). URL: <https://www.vhbonline.org/en/services/vhb-rating-2024/white-paper>

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.09.2025

Дата публікації: 23.10.2025